

ביאורים

הרצון העיקרוני להיות טוב ולעשות טוב קיים ברמה מסוימת אצל כל אחד מאיתנו. אצל כל יהודי יש רצון פנימי עז להיות טוב ולעשות רק טוב, אלא שבפועל קשה לאדם לחזור בתשובה, לשנות את דרכיו ולנקות את עברו. בפרק זה מונה רבנו בחיי את הדרכים להתעורר לשוב בתשובה, כדי שהאדם יוכל להוציא אל הפועל רצון זה.

הוא פותח עם ההכרה בטוב ה'. העולם הזה אמנם 'מעלים' את גודל הטובות שהבורא עשה עם בראויו, אולם אם נתבונן לעומק נוכל להבין קצת עד כמה גדולים חסדיו של הבורא עימנו, החל בחסד הגדול שבעצם קבלת 'מתנת החיים' היכולת להיות בעולם הזה, דרך סיפוק הצרכים הבסיסיים הנצרכים לקיומנו היומיומי, וכלה בהמון דברים המשמחים אותנו וגורמים לנו הנאה ונחת רוח. כל אדם שמתבונן בגדולתו ובטובותיו של מי שהטיב עימו, מתמלא רצון אמיתי להשיב אהבה למטיבו, במיוחד לאור הידיעה שאותו הטוב הגיע אליו מרוב אהבתו של המטיב אליו. לכן, התבוננות שכזו מעוררת באדם רצון טוב לשוב בתשובה ולחזור אל הבורא ועבודתו. זוהי דרך התשובה המעולה ביותר, והיא בוודאי ראויה שתתקבל ברצון.

לאחר מכן הוא עובר לעסוק בדרך תשובה נוספת הפחותה במעלה מהראשונה, והיא מתרחשת כשהאדם מתוך לימודו מבין שנהג שלא כשורה, ו'מוכיח' את עצמו, או שאחרים מוכיחים אותו. בייחוד בדור שלנו, לא תמיד אנשים אוהבים שאחרים 'מטיפים להם מוסר' ואומרים להם במה הם לא בסדר. שהרי לא קל לאדם עם העובדה שאחרים עוסקים בחסרונותיו, ואף שמים את עצמם, כביכול, מעליו. אולם מי שמצליח להתבונן על תוכחה שמקבל, בענווה ומתוך רצון טוב להתקדם, לפעמים דווקא היא זו שתעזור לו להתקדם: "אהוב את המוכיחך, כדי שתוסיף על חכמתך" (מסכת דרך ארץ ז, יד). כאשר התוכחה נעשית באופן נכון, התורה רואה אותה באור חיובי ואף מצווה עליה: "הוכח תוכיח את עמיתך" (ויקרא יט, יז).

הרחבות

• מתי נולד רבנו הקדוש?

יום שְׁמֵת רַבִּי עֲקִיבָא נֹלַד רַבְנֵי הַקְּדוֹשׁ. רבנו בחיי מתאר בדבריו את השגחת ה' על עמו, שתמיד יש מי שמדריך את העם בדרך הנכונה לעבודת ה'. אך בדוגמה של רבי עקיבא ורבנו הקדוש קשה, הרי רבנו הקדוש לא הדריך את הצבור מיום לידתו, ואם כן עברו כמה שנים ללא מדריך לעבודת ה'.

יש מי שפירש שהמושג "נולד" בסוגיה זו בגמרא, אין פירושו דווקא לידה גשמית, אלא שאז "נתגדל בתורה ובמעשים טובים" (מלוא הרועים פסחים קד:). יתכן שגם רבנו בחיי סבר שלידת המנהיג משמעותה שבתו על כס ההנהגה.

טעם לכך שמילוי תפקידו של אדם מכונה לידה, נוכל להבין על פי פירושו של הרב קוק לתפילת יום הכיפורים: "אלוהי עד שלא נוצרתי איני כדאי ועכשיו שנוצרתי כאילו לא נוצרתי" [יודי בסוף תפילת עמידה]. מסביר הרב קוק: "לפני שנוצרתי... ודאי לא היה דבר בעולם שהיה צריך לי (אותי). כי אם הייתי חסר בשביל איזו תכלית והשלמה הייתי נוצר... לעת כזאת שנבראתי, מפני שהגיעה השעה שאני צריך למלא איזה דבר להשלמת המציאות. ואילו הייתי מיחד מעשי אל תכלית בריאתי הנני עכשיו כדאי, אבל כיון שאין מעשי מכוונים לטוב התכלית הרי לא הגעתי אל תכלית בריאתי ואיני עדיין כדאי כמו קודם לכן" [עולת ראייה ב עמי' שמה]. משמעות לידתו של אדם היא כאשר הוא ממלא את יעודו. ומכיוון שלשם כך נולד הרי זה כאילו נולד עכשיו.

פרק ששי

אַבְל אִפְן הַהֶעֱרָה יְהִי לְאַרְבַּעַה דְּבָרִים.

אופן ההערה

הכרה בבורא
קודם בוא העונש

הַאֲחָד, מִחֶזֶק הַכֶּרֶת הָאֵדָם אֶת אֱלֹהֵיו, וּבְחִינָתוֹ בְּהַתְמַדַּת טוֹבָתוֹ עָלָיו, וּמָה שֶׁהוּא חַיֵּב עָלָיָהּ מִעֲבֹדָתוֹ וְשִׁמּוֹר מִצְוֹתָיו וְהִזְהָר מִמָּה שֶׁהִזְהִיר.

וְהוּא כְּעֵבֶד הַבּוֹרֵחַ מֵאֲדוֹנָיו, כְּשֶׁהוּא חוֹשֵׁב בְּטוֹב אֲשֶׁר גָּמְלוֹ, יֵשׁוּב אֵלָיו לְרִצּוֹנוֹ, לְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ מַחִילָה עַל מַה שֶּׁקָּדַם לוֹ מִהַמְרוֹתָיו וּבִרְחוֹ מִעֲבֹדָתוֹ. וְהוּא הַעֲבָד הַמְּפִיקֵ דְרָךְ הַטּוֹבָה וּמְבִין נְתִיב הַהֲצֵלָה, וְהוּא רָאוּי לְסַלַּח לוֹ וּלְקָרֵב אוֹתוֹ, וּבְכַמוּהוּ נֶאֱמַר (יִרְמִיָּה ד, א): "אִם תִּשׁוּב יִשְׂרָאֵל נָאִם יְיָ אֱלֹהֵי תִשׁוּב", רִצּוֹנוֹ לוֹמַר אִם תִּשׁוּב לְרִצּוֹנִי קָדָם בּוֹא הָעֵנֶשׁ עָלָיָהּ, אֲקַבֵּל תִּשׁוּבָתְךָ וְאֶבְרַח בְּךָ לְעֲבֹדָתִי. וְאִם תִּסְרִי שְׁקוּצִיךָ מִפְּנֵי וְלֹא תִנּוּד, וְלֹא תִבְרַח מִעֲבֹדָתִי, וְנִשְׁבַּעְתָּ בְּשֵׁמִי בְּאֲמַת, וּלְבָךְ לְשׁוֹב אֵלַי בְּאֲמוּנָה, יִתְבָּרְכוּ בְךָ גּוֹיִם וּבְךָ יִתְהַלְלוּ. וְהַתִּשׁוּבָה עַל כָּל הַתְּנָאִים הִיא מַה שֶּׁאָמַר: וְהַתְּבָרְכוּ בּוֹ גּוֹיִם וּבּוֹ יִתְהַלְלוּ, וְהַכְּפֹנָה: בְּךָ. וְאָמַר (מְלָאכִי ג, ז): "שׁוּבוּ אֵלַי וְאִשׁוּבָה אֲלֵיכֶם".

על ידי תוכחת
הבורא

וְהַשְּׁנִי, בַּעַת שֶׁתְּבוֹאָהּ תּוֹכַחַת הַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ וְהַכְלִמְתוֹ עַל רַע מַעֲשָׂיו וּמִפְּעֻלָּיו, בֵּין עַל יְדֵי נְבִיא דוֹרוֹ אִם יִהְיֶה בְּזִמְן הַנְּבוּאָה, אוֹ מִתּוֹרַת יְיָ הַנְּאֻמָּה, אוֹ מִפִּי מוֹרֵה לְעֲבֹדָת הָאֱלֹהִים, אֲשֶׁר הוּא טַעֲנַת הַבּוֹרָא עַל בְּרוּאָיו, וְאִין דוֹר מִן הַדּוֹרוֹת רִיק מִמֶּנּוּ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנָם לְבִרְכָה (קְדוּשִׁין עב, ב): "עַד שֶׁלֹּא כָּתְבָה שְׁמִשׁוֹ שֶׁל מֹשֶׁה זָרְחָה שְׁמִשׁוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ תִּלְמִידוֹ, עַד שֶׁלֹּא כָּתְבָה שְׁמִשׁוֹ שֶׁל עֲלִי זָרְחָה שְׁמִשׁוֹ שֶׁל שְׁמוּאֵל הַרְמַתִּי, עַד שֶׁלֹּא כָּתְבָה שְׁמִשׁוֹ שֶׁל אֱלִיהוּ זָרְחָה שְׁמִשׁוֹ שֶׁל אֱלִישָׁע. יוֹם שְׁמַת רַבִּי עֲקִיבָא נֹלַד רַבְנֵי הַקְּדוֹשׁ". וְעַל הַדְּרָךְ הַזֶּה יִמְצָא בְּכָל הַדּוֹרוֹת וּבְכָל הָאֲרָצוֹת, לֹא יִחְסַר קוֹרָא אֶל הָאֱלֹהִים וְאֵל עֲבֹדָתוֹ וּמוֹרָה אֶת תּוֹרָתוֹ.

וְהַשְּׁבִי הִזָּה כְּעֵבֶד שֶׁבִרַח מִעֲבֹדַת אֲדוֹנָיו, וּפְגַעֵ עֲבָד נֶאֱמָן לְאֲדוֹנָיו, וְהוֹכִיחוּ עַל בְּרָחוֹ מֵאֲדוֹנָיו, וְיַעֲץ אוֹתוֹ לְשׁוֹב אֵלָיו, וְהִבְטִיחוּ שְׁיִמְחַל לוֹ, וְהִזְכִּירוּ רַב טוֹבוֹתָיו וְחִסְדָּיו עָלָיו, וְשֵׁב אֵלָיו וְנִכְנַע אֵלָיו.

